

УДК 811.161.2'367

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-1-22>

Світлана ГЛАЗОВА,
orcid.org/0000-0001-8984-6923
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Бердянського державного педагогічного університету
(Бердянськ, Запорізька область, Україна) svetglazova@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ПОГЛЯДІВ МОВОЗНАВЦІВ НА СИНТАКСИЧНУ ПРИРОДУ ПОЯСНЕННЯ

Огляд різномудрачень щодо пояснювальних конструкцій у наукових працях передбачав розгляд у статті низки таких питань: визначено обсяг поняття «пояснення» в синтаксичній традиції; проаналізовано погляди представників різних напрямів у синтаксичній науці на пояснювальні конструкції, зокрема на тип синтаксичного зв'язку між їх компонентами; схарактеризовано здобутки у вивченні формальних засобів зв'язку між частинами пояснювальних конструкцій; означено місце комунікативного аспекту в попередніх дослідженнях пояснювальних висловлень.

Виокремлюючи пояснювальний зв'язок як специфічний, синтаксисти різних напрямів відзначали, що речення, утворені на його основі, виявляють риси подібності до підрядного або сурядного зв'язку. Позначене небувалою увагою з'ясування семантичних і формальних особливостей і визначення місця конструкції із пояснювальним компонентом змісту в мовній системі.

Труднощі, пов'язані з класифікацією й окресленням меж поняття «пояснення», значною мірою пов'язані з певною неузгодженістю поглядів на пояснювальні сполучники. Хоча сполучникові засоби й ставали об'єктом дослідження зарубіжних та українських дослідників, проте низка питань залишається відкритою. У дослідженнях з українського синтаксису відзначається, що домінантою в низці пояснювальних сполучників є сполучник тобто (цебто, себто) як сполучник найбільш узагальненого значення. Разом із тим наголошується на тому, що цей сполучник має широку семантику й може виражати різні відтінки значення: приєднувати другу частину, уточнюючи зміст першої, інакше виражати повідомлюване в ній. Відповідно до характеру сполучника, дослідники визначають і специфіку відношень між компонентами пояснювальної конструкції.

Аналіз пояснювальних конструкцій у площині мовлення умотивований тим, що пояснення не може бути осмислене цілісно як унікальний феномен лише за мовними параметрами. Є важливим і необхідним при вивченні цього явища врахування комунікативного аспекту.

Здійснений аналіз еволюції поглядів лінгвістів на конструкції з пояснювальним відношенням між частинами засвідчує, що в синтаксичній традиції довгий час поняття «пояснення» використовувалося в нетермінологічному значенні, що розширювало коло синтаксичних конструкцій, які зараховувалися до пояснювальних, і розмивало уявлення про семантичну специфіку цього явища. Вихід сучасної синтаксичної науки до розуміння потреби взаємопов'язаного дослідження рівнів утворення й функціонування синтаксичних одиниць з'ясує сутність та особливості пояснення як мовного явища.

Ключові слова: пояснення, пояснювальні конструкції, формально-синтаксичний, структурно-семантичний і комунікативний напрями.

Svitlana HLAZOVA,
orcid.org/0000-0001-8984-6923
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Slavic Studies
Berdiansk State Pedagogical University
(Berdyansk, Zaporizhzhia region, Ukraine) svetglazova@gmail.com

FORMATION OF LINGUISTS' VIEWS ON THE SYNTACTIC NATURE OF EXPLANATION

The review of different interpretations of explanatory constructions in scientific works provided consideration of a number of the following issues in the article: the scope of the concept “explanation” in the syntactic tradition is determined; the views of representatives of different directions in syntactic science on explanatory constructions, in particular on the type of syntactic connection between components, are analyzed; the achievements in the study of formal means of connection between parts of explanatory constructions are characterized; the place of the communicative aspect in previous scientific researches of explanatory statements is marked.

Distinguishing the explanatory connection as specific, syntactists of different directions noted that the sentences formed on its basis show features of similarity to the subjunctive or conjunctive connection. Clarification of the semantic and formal features and determination of the place of constructions with an explanatory component of the content in the language system are marked by unprecedented attention.

*Difficulties in classifying and outlining the concept of explanation are largely related to some inconsistency of views on explanatory conjunctions. Although conjunctions have been the subject of researches by foreign and Ukrainian scientists, a number of issues is still opened. In researches on Ukrainian syntax it is noted that the dominant in a number of explanatory conjunctions is the conjunction *мобмо* (*цебмо, себмо*) as one of the most generalized meaning. However, it is also emphasized that this conjunction has a broad semantics and can express different nuances of meaning: to join the second part, clarifying the meaning of the first, to express in other way what is reported in it. According to the nature of the conjunction scientists also determine the specifics of the relationships between the components of the explanatory structure.*

The analysis of explanatory constructions in the area of speech is motivated by the fact that explanation cannot be understood holistically as a unique phenomenon only in terms of language parameters. It is important and necessary in the study of this phenomenon to take into account the communicative aspect.

The analysis of the evolution of linguists' views on constructions with explanatory relations between parts shows that for a long time in the syntactic tradition the concept of explanation was used in a non-terminological sense that expanded the range of syntactic constructions, which were considered to explanatory, and blurred the notion of semantic specificity of this phenomenon. The approach of modern syntactic science to understanding the need for interrelated study of the levels of formation and functioning of syntactic units clarifies the essence and features of explanation as a linguistic phenomenon.

Key words: *explanation, explanatory constructions, formal-syntactic, structural-semantic and communicative directions.*

Постановка проблеми. Питання про пояснення як своєрідне мовне явище та його вираження в конструкціях сучасної української мови не можна вважати вивченим із достатньою глибиною й ґрунтовністю, незважаючи на значний теоретичний і практичний доробок синтаксистів.

Аналіз досліджень. Конструкції з пояснювальним відношенням були об'єктом дослідження багатьох українських і зарубіжних лінгвістів (С. Байдусь, Л. Булаховський, І. Вихованець, С. Глазова, А. Загнітко, Є. Загrevський, О. Новікова, В. Терещенко; В. Белошапкова, Н. Кірпічникова, І. Ойце, О. Пешковський, М. Поспелов, А. Прияткіна). Маючи значний теоретичний і практичний доробок у вивченні пояснювальних конструкцій, у сучасній синтаксичній науці існують досить суперечливі погляди на відношення пояснення, пояснювальні конструкції.

Мета статті – проаналізувати становлення поглядів представників формально-синтаксичного, структурно-семантичного та комунікативного напрямів у синтаксичній науці на пояснювальні конструкції.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел засвідчує, що труднощі в класифікації складного речення існують до цього часу у зв'язку з тим, що й досі зберігається тенденція до використання терміна «пояснення» в нетермінологічному значенні, у прикладенні до різних синтаксичних явищ. «Таке розуміння пояснення в науковій комунікації є наслідком невизначеності семантичної сутності аналізованого поняття, що зумовило розширення кола конструкцій, які нібито виражають пояснювальний зміст» (Глазова, 2021: 362).

Сучасна синтаксична практика під терміном «пояснення» розглядає семантичне відношення між компонентами різних синтаксичних одиниць (Прияткіна, 1990: 64). На прикладі складних речень Н. Кірпічникова уточнює дефініцію вказівкою на можливість повного й часткового збігу змісту компонентів (Кірпічникова, 1970: 97). І. Ойце зазначає, що пояснюване є тотожним або може сприйматися як тотожне пояснювальному. Щоправда, автор також наголошує, що значення тотожності в пояснювальних конструкціях із уточненням виникає в результаті конкретизації, уточнення за рахунок уточнювальної частини слова чи словосполучення, а у власне пояснювальних реченнях пояснювальна частина стосується пояснюваної в цілому, позначаючи те саме засобами іншого мовленнєвого стилю (Ойце, 1965: 4). П. Іванушкіна наголошує, що пояснювальні відношення виражають логічну тотожність між змістом двох компонентів і репрезентовані такими відношеннями: логічної рівності, загальне-часткове, часткове-загальне (Іванушкіна, 1973: 7).

І. Вихованець також указує на відношення власне тотожності як логічну основу пояснювальних конструкцій (Вихованець та ін., 1982: 73). Є. Загrevський так тлумачить поняття пояснення: «... це вид синтаксичних відношень між членами речення чи предикативними частинами складно-сурядних і безсполучникових складних речень, сутність якого виявляється у віднесенні їх до одного й того ж об'єкта дійсності» (Загrevський, 1997: 148).

Погляд на пояснювальні сполучникові конструкції як на підрядні обстоювали представники формального-синтаксичного напрямку в син-

таксичній науці. Вичленування пояснювальних конструкцій із корпусу складних синтаксичних одиниць проводиться ними лише з огляду на специфічні засоби зв'язку, за допомогою яких приєднується зазвичай така частина, яка пояснює певне слово першої частини. Це дає підстави О.М. Пешковському кваліфікувати пояснювальні конструкції як підрядні (Пешковский, 1956: 486–487). Разом із тим Л. Булаховський звертає увагу й на такі пояснювальні конструкції, у яких друга частина пояснює першу в цілому: «... частини з певним смисловим паралелізмом, які відповідно до цього намагаються інтонаційно збігтися з тими, котрі ними пояснюються» (Булаховский, 1952: 347). Отже, представники формального напрямку не забезпечили вичерпної характеристики пояснювальних конструкцій, проте зробили значний внесок у вивченні цього питання, спрямувавши свої зусилля на аналіз їх своєрідної сутності.

Зміна дослідницької парадигми в напрямі структурно-семантичного дослідження синтаксичних явищ, яку прийнято пов'язувати з ім'ям М. Поспелова, дала поштовх до осмислення синтаксичних явищ як в аспекті вивчення їх структури та засобів формування, так і в аспекті аналізу їх змістового боку. Науковець висловлює думку про доцільність кваліфікації зв'язку в безсполучникових реченнях як окремого типу – пояснювального зв'язку – поряд із сурядним і підрядним. Учений співвідносить цей зв'язок як засіб поєднання двох частин, у яких «перша частина безсполучникового речення одержує в другій частині роз'яснення у формі окремого синтаксично закінченого речення, яке за своєю функцією відповідає відсутньому в першій частині члену речення» (Поспелов, 1950: 351). Положення праць М. Поспелова щодо пояснювального типу зв'язку в безсполучникових реченнях стали підґрунтям для сучасного погляду на природу синтаксичного зв'язку в безсполучниковому реченні як на недиференційований синтаксичний зв'язок (Вихованець, 1993: 348), але свого часу вони сприяли розгортанню цілої низки досліджень безсполучникових конструкцій із поясненням безвідносно до проблеми характеру синтаксичного зв'язку в сполучникових конструкціях. Спроби окреслити різницю між цими синтаксичними категоріями робилися. Так, досліджуючи пояснювальні конструкції в простому реченні, А. Прияткіна доходить висновку, що потреба виокремлення пояснювального зв'язку зумовлена тим, що пояснюваний і пояснювальний компоненти не підпадають ані під поняття сурядності, конституентом якого є поняття однорідності, ані під поняття підряд-

ності, суть якого визначає поняття підпорядкованості залежного компонента опорному (Прияткіна, 1990). Такий погляд розвивають й інші синтаксисти. Наприклад, П. Іванушкіна при аналізі безсполучникових речень виходить із позиції, що частини пояснювальних конструкцій поєднані пояснювальним зв'язком, відмінним від сурядного й підрядного (формальними виразниками пояснювального зв'язку є пояснювальні сполучники *а именно, то есть, или* та особлива пояснювальна інтонація) (Іванушкіна, 1973: 7). Достатньою підставою для виділення пояснювального зв'язку як третього типу синтаксичних зв'язків нарівні із сурядністю й підрядністю дослідниця вважає логічну неспівмірність відношень, які обслуговуються цими зв'язками. Синтаксичному поняттю «сурядність» відповідає логічне поняття однорідності, синтаксичним поняттям «підрядність» виражається та чи інша залежність одного компонента від іншого, а синтаксичним поняттям «пояснення» – логічне поняття тотожності між двома явищами (Іванушкіна, 1973: 21).

Утвердження в синтаксисі погляду на несумісність безсполучникового й сполучникового зв'язку, який, як зазначалося, позначився на визнанні недиференційованого синтаксичного зв'язку як конституента формальної організації безсполучникових речень і семантичної «амальгамності» відношень, що виражаються співвідношенням їх частин, знову повернуло увагу дослідників до питання про природу синтаксичного зв'язку в пояснювальних сполучникових конструкціях. Поступово в синтаксичних працях речення зі сполучниками *тобто, а саме* почали розглядатися серед складносурядних. Як зазначають автори «Синтаксису української мови», поштовх до цього дала висловлена Л. Булаховським думка про можливість оформлення цими сполучниками й сурядного зв'язку (Слинько та ін., 1994: 624). Це був досить складний і суперечливий процес. Так, скажімо, у 1966 році російський синтаксист Н. Формановська відносить досліджувані конструкції до складнопідрядних (Формановская, 1966: 62), а в 1978 – до складносурядних (Формановская, 1966: 29), ілюструючи свою позицію тими самими прикладами. Н. Валгіна із цього приводу висловлює свою позицію: «Суворий порядок розташування частин, закріпленість сполучника за пояснювальною частиною, а також смислова зумовленість її призводять до того, що пояснювальна частина прирівнюється до підрядної. Проте відношення пояснення дуже близькі до відношень, які властиві складносурядним реченням, і тому речення з пояснювальними сполучни-

ками стоять ніби на межі між складносурядними і складнопідрядними реченнями, утворюючи перехідний тип» (Валгіна, 1978: 360). При цьому авторка розглядає речення такого типу в системі складносурядних речень. Найбільш чітко сформулювала думку про складність визначення синтаксичної природи пояснювальних конструкцій А. Прияткіна. Вона, зокрема, зазначає, що суперечливими, теоретично не цілком поясненими є функції сполучників *тобто, а саме*, які створюють синтаксичні зв'язки, що не цілком відповідають ознакам сурядності. Про незавершеність процесу можна судити також із того, що пояснювальні конструкції як окремих структурно-семантичний тип не виділяються й у деяких останніх виданнях із синтаксису (Шульжук, 2010: 189).

Еволюції й усталенню погляду на синтаксичну природу складного речення із пояснювальними сполучниками як на сурядну конструкцію сприяло активне розроблення питань структурно-семантичного підходу, започаткованого М. Поспеловим і розвинутого в працях його послідовників: В. Белошапкової, Л. Максимова, С. Ільєнко. Зокрема, В. Белошапкова, вказуючи, що одним із найбільш універсальних критеріїв розрізнення категорій сурядності й підрядності є однофункційність/різнофункційність предикативних одиниць складної конструкції щодо третього компонента (Белошапкова, 1977: 23), кваліфікує пояснювальні сполучникові конструкції як сурядні. Цей погляд не втратив актуальності й наукової значущості й до цього часу. Так, у сучасних посібниках із синтаксису української мови простежується тенденція до розгляду сполучникових пояснювальних речень серед складносурядних, зокрема цю позицію відстоюють автори «Синтаксису української мови» (Слинько та ін., 1994), А. Загнітко (Загнітко, 2011) та ін.

Варто зазначити також, що розбіжності щодо кваліфікації пояснювальних сполучникових конструкцій усе ж залишаються, що засвідчує й сформульована І. Вихованцем позиція про доцільність кваліфікації цих конструкцій як окремого типу – синкретичних складних речень. Такий погляд уважають найумотивованішим і сучасники: Р. Христіанінова, К. Городенська (Христіанінова, 2009: 179; Городенська, 2007: 207, 233). Аргументи, які висуває дослідник щодо виправданості такого погляду, багато в чому збігаються з висловлюваними впродовж багатьох років думок про поєднання в пояснювальних конструкціях ознак сурядності й підрядності (С. Бевзенко, Л. Максимов, Н. Формановська, Н. Валгіна та ін.). Так, І. Вихованець, посилаючись на думку

С. Бевзенка, стверджує, що «закріплений порядок розташування частин, наявність спеціалізованого на вираженні пояснювальних відношень сполучника і його тяжіння до другої предикативної частини, подібність першої предикативної частини до головної та значеннєва зумовленість другої частини зближують пояснювальні складні речення зі складнопідрядними конструкціями, а пояснювальну частину – з підрядною частиною. Проте характерний для пояснювальних складних речень значеннєвий паралелізм і формально-синтаксична та семантико-синтаксична однотипність предикативних частин ведуть до того, що ці складні речення зараховують до складносурядних» (Вихованець, 1993: 345).

Різне розуміння граматичної природи пояснювальних конструкцій, засобів зв'язку в них та особливостей семантичного відношення між компонентами стало на заваді побудові струнких класифікацій конструкцій із поясненням. Більшість із запропонованих дослідниками класифікацій ґрунтуються на визначенні семантичного співвідношення компонентів пояснювальних конструкцій. В україністиці С. Байдусь здійснено аналіз пояснювальних конструкцій зі сполучником *тобто (себто, цебто)* з метою визначити, до яких – сурядних чи підрядних – їх варто віднести. Лінгвістка зробила висновок, що «з функціонального погляду пояснювальні конструкції подібні до конструкцій із сурядним зв'язком членів речення, то з погляду синтаксичного зв'язок між пояснюваним і пояснювальним компонентами нечітко диференційований, він зближується з предикативним зв'язком підмета і присудка або може трансформуватися як зв'язок приєднувальних чи вставних конструкцій» (Байдусь, 2009). В. Терещенко в розвідці обґрунтував погляд на складні сполучникові речення зі сполучником *тобто* та його аналоги й дійшов висновку, що «складним сполучниковим реченням із пояснювальним відношенням у класифікації складного сполучникового речення має бути відведене місце в межах складносурядності» (Терещенко, 2017: 103–108).

Одна з перших спроб класифікації пояснювальних реченнєвих конструкцій у науковому дискурсі належить І. Ойце. Автор виділяє два різновиди: конструкції з уточнювальними реченнями та конструкції з власне пояснювальними реченнями (Ойце, 1965: 4). Додатково виокремлено ще й уточнювально-пояснювальні речення, які виявляють ознаки перехідності між першим і другим різновидом (Ойце, 1965: 13–15). Автори Граматики-70 пропонують виділяти три різновиди пояснювальних конструкцій за характером семан-

тичного відношення: 1) пояснювально-уточнювальні речення, 2) речення узагальнюючого пояснення та 3) ототожнювальні речення (Грамматика современного русского литературного языка, 1970: 681). Свій погляд на відношення пояснення та різновиди конструкцій, які його репрезентують, на прикладі членів речення в ускладненому реченні подає А. Прияткіна. Вона виділяє такі різновиди, як власне пояснення, уточнення й включення (Прияткіна, 1990: 69–77).

У сучасній українстиці відношення пояснення визначають окремим типом у системі семантико-синтаксичних відношень. Воно визначається виділенням різновидів пояснювального відношення: власне-пояснення, тобто пояснювально-ототожнювальні значення, уточнення, узагальнення та включення (Глазова, 2017: 161–162). Або пояснення покласифіковано на три різновиди: власне пояснювальні, уточнювальні, конкретизувальні (Новікова, 2021: 5–6). У кандидатській дисертації С. Байдусь щодо цього наголошено, що «пояснення в мові виступає як одна із функцій інтерпретації поняття, явища, події або як намір адресанта передати іншими словами, інакше (власне-пояснення-ототожнення), розкрити загальне через конкретні вияви його («загальне-часткове»), уточнити думку (пояснення-уточнення), виокремити із загалу (пояснення-виокремлення), узагальнити сказане (пояснення-висновок) чи просто порозумітися з адресатом» (Байдусь, 2009: 8). Кожен різновид має специфічні мовні механізми вираження.

Варто також зазначити, що в багатьох дослідженнях пояснювальних конструкцій науковці тією чи іншою мірою підходять до розуміння важливості й необхідності врахування комунікативного аспекту при вивченні цього явища, тобто аналізу його в площині мовлення (Ойце, 1965; Кирпичникова, 1970; Загrevський, 1997; Глазова, 2017; Новікова, 2021). Зокрема, Н. Кірпичникова

досить категорично висловила таку думку: «Будь-яка пояснювальна конструкція виникає з комунікативних потреб мовця» (Кирпичникова, 1970: 110). Ці міркування з приводу мовленнєвої детермінованості виникнення пояснювальної конструкції мають вагомe значення для з'ясування специфіки пояснення і як мовного явища. У зв'язку з цим варто також акцентувати увагу на висловленій дослідниками думці щодо взаємозв'язку комунікативного (мовленнєвого) й мовного аспектів у розв'язанні власне мовних проблем. Зокрема, безперечну значущість у цьому розумінні має позиція, згідно з якою відмінність сурядного й підрядного зв'язків полягає в тому, що сурядний зв'язок підкреслює комунікативну рівноправність семантичних функцій частин, тоді як підрядний зв'язок указує на комунікативну значущість семантичної функції підрядної частини (Вихованець та ін., 1982: 95). Варто констатувати, що саме цей аспект найбільш упосліджено проаналізований і взятий за один із критеріїв виявлення специфіки пояснювальних конструкцій у попередніх синтаксичних дослідженнях.

Питання взаємодії мови та мовлення – одне з найбільш важливих у лінгвістиці й у сучасній українській лінгвістиці (Глазова, 2019; Новікова, 2020), бо мовленнєвий контекст – «це достатнє смислове оточення, яке дозволяє більш чітко й аргументовано простежити закономірності утворення й функціонування пояснювальних конструкцій» (Глазова, 2019: 69–70).

Висновки. Здійснений аналіз поглядів науковців на пояснювальні конструкції як окремий семантичний різновид пояснювальних речень із специфічним відношенням між частинами, оформлюваними формально-семантичними засобами (сполучниками та їх аналогами) на ґрунті сурядного синтаксичного зв'язку засвідчує існування розбіжностей у тлумаченні низки питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байдусь С. А. Семантико-синтаксична структура конструкцій з пояснювальними відношеннями : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 18 с.
2. Белошапкова В. А. Современный русский язык. Синтаксис : учебное пособие для филол. специальностей ун-тов. Москва : Высш. школа, 1977. 248 с.
3. Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. Киев : Гос. уч. пед. изд., 1952. Т. 1. 446 с.
4. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. Москва : АН СССР, 1959. 623 с.
5. Вихованець І. Р., Городенська К. М., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ : Наукова думка, 1982. 219 с.
6. Вихованець І. Р. Грамматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
7. Глазова С. М. Комунікативний аспект дослідження пояснення в діалогічному контексті. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи* : збірник статей IV Міжнародної науково-практич. конф. (м. Полтава, 7–8 листопада 2019 р.). Полтава : Астрія, 2019. С. 69–73.
8. Глазова С. М. Історія термінологізації поняття «пояснення». *The 10th International scientific and practical conference «The world of science and innovation»* (May 5–7, 2021). London : United Kingdom, 2021. С. 360–364.
9. Глазова С. М. Пояснювально-ототожнювальні конструкції в газетному дискурсі. *Мовні одиниці у газетному дискурсі початку XXI сторіччя* : колективна монографія / Р. О. Христіанінова, В. Ф. Загороднова, С. М. Глазова,

- О. А. Крижко, Е. В. Олійник, Н. В. Павлик, В. О. Юносова. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2017. С. 166–184.
10. Городенська К. Граматичний словник української мови: Сполучники. Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. 340 с.
  11. Грамматика современного русского литературного языка. Москва : Наука, 1970. 767 с.
  12. Загнітко А. П., Вінтонів М. О., Сегін Л. В. Український синтаксис : навчально-практичний комплекс : у 2 ч. 2-ге вид., доповн. Донецьк-Слов'янськ : ДонНУ, 2011. 652 с.
  13. Загревський Є. І. Зміст терміна «пояснення» як виду синтаксичного відношення. *Лінгвістичні дослідження. Науковий вісник*. Випуск 3. Харків : ХДПУ, 1997. С. 148–148.
  14. Иванушкина Г. Ф. Бессоюзные сложные пояснительные предложения в современном русском литературном языке : автореф. дисс. ... филол. наук. Москва, 1973. 23 с.
  15. Кирпичникова Н. В. О синтаксическом термине пояснение. *Исследование по современному русскому языку* / под ред. Т. М. Ломтева. Москва : Изд. Моск. ун-та, 1970. С. 96–112.
  16. Новікова О. О. Просте ускладнене речення в сучасній українській літературній мові: структура, семантика : дисертація. URL: https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Novikova_Dysertatsiya_compressed.pdf (дата звернення: 15.07.2021).
  17. Овсянико-Куликовскій Д. Н. Синтаксисъ русскаго языка. Санкт-Петербург : Изд-во И. Л. Овсянико-Куликовской, 1912. 322 с.
  18. Ойце И. М. Сложные предложения с пояснением в современном русском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 1965. 18 с.
  19. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. 7-е изд. Москва : Гос. уч. пед. изд-во Мин. Просв. РСФСР, 1956. 514 с.
  20. Поспелов Н. С. О грамматической природе и принципах классификации бессоюзных сложных предложений. *Вопросы синтаксиса современного русского языка*. Москва : Учпедгиз, 1950. С. 338–354.
  21. Прияткина А. Ф. Русский язык. Синтаксис осложненного предложения. Москва, 1990. 176 с.
  22. Русская грамматика : в 2 т. / А. Брызгунова, К. В. Бабучан, В. А. Ицкович и др. Москва : Наука, 1980. Т. 2 : Синтаксис. 709 с.
  23. Слинсько І. І., Гуїванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
  24. Терещенко В. М. Місце конструкцій із пояснювальним відношенням у класифікаціях складного сполучникового речення. *Лінгвістичні дослідження* : збірник наук. праць Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2017. Вип. 45. С. 103–108.
  25. Формановская Н. И. Современный русский язык. Сложноподчиненные предложения : учебно-методическое пособие. Москва, 1966. 76 с.
  26. Формановская Н. И. Стилистика сложного предложения. Москва : Русский язык, 1978. 240 с.
  27. Христіанінова Р. Складнопідрядне речення в системі складного речення сучасної української мови. *Науковий вісник Чернівець. нац. ун-ту* : збірник наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2009. С. 475–477.
  28. Шутьжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 408 с.

REFERENCES

1. Bajdus' S.A. Semantyko-syntaktychna struktura konstruktiv z poiasnuval'nymy vidnoshenniamy : avtoref. dys... kand. filol. nauk : 10.02.01 [Semantic-syntactic structure of constructions with explanatory relations : author's ref. dis ... cand. philol. Science : 10.02.01]. Kyiv, 2009. 18 p. [in Ukrainian].
2. Beloshapkova V.A. Sovremennij russkij jazik. Sintaksis: ucheb. posobe dlja filol. specijal'nostej un-tov [Modern Russian language. Syntax: textbook. allowance for philol. specialties of universities]. Moskva : Vyssh. shkola, 1977. 248 p. [in Russian].
3. Bulahovskij L.A. Kurs russkogo literaturnogo jazyka [Russian literary language course]. Kiev : Gos. uch. ped. izd., 1952. T.1. 446 p. [in Ukrainian].
4. Buslaev F.I. Istoricheskaja grammatika russkogo jazyka [Historical grammar of the Russian language]. Moskva : AN SSSR, 1959. 623 p. [in Russian].
5. Vykhoanets' I.R., Horodens'ka K. M., Rusaniv's'kyj V. M. Semantyko-syntaktychna struktura rechennia [Semantic and syntactic structure of the sentence]. Kyiv : Naukova dumka, 1982. 219 p. [in Ukrainian].
6. Vykhoanets' I.R. Hramatyka ukrains'koi movy. Syntaksys : pidruchnyk [Grammar of the Ukrainian language. Syntax: textbook]. Kyiv : Lybid', 1993. 368 s. [in Ukrainian].
7. Hlazova S.M. Komunikatyvnyj aspekt doslidzhennia poiasnennia v dialohichnomu konteksti. Aktual'ni pytannia lnhvistyky, profesijnoi lnhvodydaktyky, psykholohii i pedahohiky vyschoi shkoly : zb. st. IV Mizhnarodnoi naukovo-praktych. konf. (m. Poltava, 7–8 lystopada 2019 r.) [The communicative aspect of the study of explanation in a dialogical context]. Poltava : Vyd-vo «Astraiia», 2019. pp. 69–73 [in Ukrainian].
8. Hlazova S.M. Istoriia terminolohizatsii poniattia «poiasnennia». The 10th International scientific and practical conference «The world of science and innovation» (May 5-7, 2021) [History of terminology of the concept of «explanation»]. London, United Kingdom. 2021. pp. 360–364 [in English].
9. Hlazova S.M. Poiasnuval'no-ototozhniuval'ni konstruktivii v hazetnomu diskursi. Movni odyntytsi u hazetnomu diskursi pochatku KhKhI storichchia: kolektyvna monohrafiia / R. O. Khrystianinova, V.F. Zahorodnova, S.M. Hlazova, O.A. Kryzhko, E.V. Olijnyk, N.V. Pavlyk, V.O. Yunosova [Explanatory-identifying constructions in newspaper discourse]. Melitopol' : Vydavnychij budynok Melitopol's'koi mis'koi drukarni, 2017. pp. 166–184 [in Ukrainian].

10. Horodens'ka K. Hramatychnyj slovnyk ukrains'koi movy : Spoluchnyky [Grammar dictionary of the Ukrainian language: Conjunctions]. Kherson : Vyd-vo KhDU, 2007. 340 p. [in Ukrainian].
11. Grammatika sovremennoho russkogo literaturnogo jazyka [Grammar of modern Russian literary language]. Moskva : Nauka, 1970. 767 p. [in Russian].
12. Zahnitko A.P., Vintoniv M.O., Sehin L.V. Ukrains'kyj syntaksys : navchal'no-praktychnyj kompleks [Ukrainian syntax : educational and practical complex]. Donets'k-Slov'ians'k : DonNU, 2011. 652 p. [in Ukrainian].
13. Zahrevs'kyj Ye.I. Zmist termina «poiasnennia» iak vydu syntaktychnoho vidnoshennia. Lihvistychni doslidzhennia. Naukovyj visnyk [The meaning of the term "explanation" as a kind of syntactic relationship]. Vypusk 3. Kharkiv : KhDPU, 1997. pp. 148–148 [in Ukrainian].
14. Ivanushkina G.F. Bessojuznye slozhnye pojasnitel'nye predlozhenija v sovremennom russkom literaturnom jazyke : avtoref. dis. ...kand. filol. Nauk [Non-Union complex explanatory sentences in the modern Russian literary language: author's ref. dis. ... Cand. philol. Science]. Moskva, 1973. 23 s. [in Russian].
15. Kirpichnikova N.V. O sintaksicheskom termine pojasnenie. Issledovanie po sovremenному russkomu jazyku / pod red. T.M. Lomteva [An explanation of the syntactic term]. Moskva : Izd. Mosk. un-ta, 1970. pp. 96–112 [in Russian].
16. Novikova O.O. Proste uskladnene rechennia v suchasnij ukrains'kij literaturnij movi: struktura, semantyka: dysertatsiia [Simple complicated sentence in modern Ukrainian literary language : structure, semantics: dissertation]. URL : http://https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Novikova_Dysertatsiya_compressed.pdf (data zvernennia : 15.07.2021) [in Ukrainian].
17. Ovsjaniko-Kulikovskij D.N. Sintaksis# russkago jazika [Syntax of the Russian language]. SPb : Izd-vo I.L. Ovsjaniko-Kulikovskoj, 1912. 322 p. [in Russian]/
18. Ojce I.M. Slozhnye predlozhenija s pojasnieniem v sovremennom russkom jazyke : avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. filol. Nauk [Complex sentences with explanation in modern Russian: author's ref. dis. for science. degree of Cand. philol. Science]. Moskva, 1965. 18 s. [in Russian].
19. Peshkovskij A.M. Russkij sintaksis v nauchnom osveshhenii [Russian syntax in scientific coverage]. Moskva : Gos. uch. ped. izd-vo Min. Prosv. RSFSR, 1956. 514 p. [in Russian].
20. Pospelov N.S. O grammaticheskoj prirode i principah klassifikacii bessojuznyh slozhnyh predlozhenij. Voprosy sintaksisa sovremennoho russkogo jazyka [On the grammatical nature and principles of classification of non-union complex sentences]. Moskva : Uchpedgiz, 1950. pp. 338–354 [in Russian].
21. Prijatkina A.F. Russkij jazyk. Sintaksis oslozhnennogo predlozhenija [Russian language. Syntax of a complicated sentence]. Moskva, 1990. 176 p. [in Russian].
22. Russkaja grammatika. V 2-h t. / A. Bryzgunova, K.V. Babuchan, V.A. Ickovich i dr. T. 2. Sintaksis [Russian grammar]. Moskva : Nauka, 1980. 709 p. [in Russian].
23. Slyn'ko I.I., Hujvaniuk N.V., Kobylans'ka M.F. Syntaksys suchasnoi ukrains'koi movy. Problemni pytannia [Syntax of the modern Ukrainian language. Problematic issues]. Kyiv : Vyscha shkola, 1994. 670 p. [in Ukrainian].
24. Tereschenko V.M. Mistse konstruksij iz poiasniuval'nym vidnoshenniam u klasyfikatsiiakh skladnoho spoluchnykovooho rechennia. Lihvistychni doslidzhennia : zb. nauk. pr. Kharkiv. nats. ped. un-tu im. H.S. Skovorody [The place of constructions with an explanatory relation in the classifications of a complex conjunction]. Kharkiv, 2017. Vyp. 45. pp. 103–108 [in Ukrainian].
25. Formanovskaja N.I. Sovremennyj russkij jazyk. Slozhnopodchinennye predlozhenija : uchebno-metodicheskoe posobie [Modern Russian language. Complex subordinate clauses : a textbook]. Moskva, 1966. 76 p. [in Russian].
26. Formanovskaja N.I. Stilistika slozhnogo predlozhenija [Stylistics of a complex sentence]. Moskva : Russkij jazyk, 1978. 240 p. [in Russian].
27. Khrystianinova R. Skladnopidriadne rechennia v systemi skladnoho rechennia suchasnoi ukrains'koi movy. Nauk. visnyk Chernivets. nats. un-tu: zb. nauk. pr. / nauk. red. B.I. Bunchuk [Complex sentence in the system of complex sentences of modern Ukrainian language]. Chernivtsi : Chernivets. nats. un-t, 2009. pp. 475–477.
28. Shul'zhuk K.F. Syntaksys ukrains'koi movy : pidruchnyk [Syntax of the Ukrainian language: a textbook]. Kyiv : Vydavnychij tsentr «Akademiiia», 2010. 408 p.